

Science
Conference
2026

13–14 Feb 2026

International **scientific and practical conference**

- 1. Scientific technologies**
- 2. Economy**
- 3. Finance**
- 4. Mathematical analysis**
- 5. Technical sciences**
- 6. Pedagogy**
- 7. Psychology**
- 8. Philosophy**
- 9. Natural Sciences**

zenodo

OpenAIRE | EXPLORE

www.d-pressa.com

International scientific and practical conference

Part 1
February 2026

Collection of Scientific Works

© International scientific and practical conference. 2026.

POST-PLATFORMA DAVRIDA MA'LUMOTGA ASOSLANGAN QIYMAT YARATISHNING YANGI MODELI

Turakulova Orasta Ulugbekovna

O'zMU Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada raqamli iqtisodiyotning evolyutsion rivojlanishida shakllanayotgan yangi bosqich — post-platforma davri konsepsiyasi mualliflik yondashuvi asosida tizimli ravishda tadqiq etiladi. An'anaviy platforma iqtisodiyoti (marketplace, fintech tizimlari hamda ijtimoiy tarmoqlar) sharoitida vujudga kelayotgan iqtisodiy munosabatlarning markazlashuvi, ma'lumotlar resurslarining monopoliyalashuvi va innovatsion jarayonlar sur'atining pasayishi kabi dolzarb muammolar chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida ma'lumotlar suverenitetiga asoslangan boshqaruv mexanizmlari, sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida real vaqt rejimida qaror qabul qilish hamda mikro-ekotizimlar orqali qiymat yaratishning konseptual modeli ishlab chiqiladi. Shuningdek, maqolada nazariy xulosalar bilan bir qatorda, O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sharoitlaridan kelib chiqqan holda, post-platforma yondashuvini amaliyotga joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, platforma iqtisodiyoti, post-platforma modeli, ma'lumotlar suvereniteti, sun'iy intellekt, mikro-ekotizimlar, raqamli transformatsiya.

Kirish

So 'nggi o'n yillikda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi global iqtisodiy munosabatlar tizimida tub tarkibiy o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Dastlab raqamlashtirish jarayonlari ishlab chiqarish hamda xizmat ko'rsatish sohalarida operatsion samaradorlikni oshirish, tranzaksiya xarajatlarini qisqartirish va boshqaruv jarayonlarini optimallashtirishga yo'naltirilgan bo'lsa, keyingi bosqichlarda platforma iqtisodiyoti doirasida qiymat yaratishning mutlaqo yangi mexanizmlari shakllandi. Amazon, Google, Alibaba, Meta kabi yirik raqamli platformalarning jadal rivojlanishi natijasida bozor tuzilmalari qayta shakllanib, iqtisodiy resurslar va axborot oqimlari muayyan markazlarda jamlanadigan global raqamli ekotizimlar vujudga keldi.

Shu bilan birga, platforma iqtisodiyotining keng ko'lamda joriy etilishi bilan bir qatorda, uning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi bir qator tizimli muammolar ham namoyon bo'lmoqda. Xususan, ma'lumotlar resurslarining cheklangan platforma operatorlari qo'lida yuqori darajada markazlashuvi, kichik va o'rta biznes subyektlarining raqamli platformalarga institutsional va texnologik jihatdan qaramligi, algoritmik boshqaruv mexanizmlarining yetarli darajada shaffof emasligi hamda innovatsion faoliyatning markazlashuvi iqtisodiy raqobat muhitining susayishiga va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka tahdid solmoqda.

Mazkur sharoitda raqamli iqtisodiyotning keyingi evolyutsion bosqichi sifatida post-platforma iqtisodiyoti konsepsiyasini ilmiy jihatdan asoslash va tadqiq etish alohida dolzarblik kasb etadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi post-platforma

iqtisodiyotining nazariy-metodologik asoslarini tizimli ravishda yoritish, uning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini tahlil qilish hamda O'zbekiston Respublikasining mavjud institutsional va raqamli rivojlanish sharoitlaridan kelib chiqqan holda mazkur yondashuvni amaliyotga joriy etish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

2. Raqamli iqtisodiyot tushunchasi va uning evolyutsion rivojlanishi

Raqamli iqtisodiyot — bu iqtisodiy faoliyatning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli ma'lumotlar, internet infratuzilmasi hamda intellektual algoritmlar asosida tashkil etiladigan zamonaviy shakli bo'lib, unda ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol jarayonlari raqamli muhitda amalga oshiriladi. Mazkur iqtisodiy model an'anaviy iqtisodiyotdan farqli ravishda, moddiy resurslardan ko'ra axborot va ma'lumotlarning strategik ahamiyatini ustuvor deb hisoblaydi.

Ilmiy adabiyotlar tahliliga ko'ra, raqamli iqtisodiyotning shakllanishi va rivojlanishi ketma-ket bir necha evolyutsion bosqichlar orqali amalga oshgan bo'lib, har bir bosqich iqtisodiy munosabatlar mazmuni va biznes modellarining tubdan o'zgarishiga olib kelgan.

Birinchi bosqich — raqamlashtirish bosqichi bo'lib, unda an'anaviy iqtisodiy jarayonlar elektron shaklga o'tkazildi. Ushbu davrda hujjat aylanishi, hisob-kitoblar, ma'lumotlarni saqlash va uzatish jarayonlari raqamli texnologiyalar yordamida amalga oshirildi. Natijada operatsion samaradorlik oshib, vaqt va xarajatlar sezilarli darajada qisqardi.

Ikkinchi bosqich — platformalashuv bosqichi bo'lib, unda ikki yoki undan ortiq bozor tomonlarini o'zaro bog'lovchi raqamli platformalar shakllandi. Mazkur bosqichda raqamli platformalar ishlab chiqaruvchi va iste'molchilar, xizmat ko'rsatuvchilar va mijozlar o'rtasida vositachi sifatida faoliyat yuritib, tarmoqlanish effekti orqali katta iqtisodiy qiymat yaratdi. Platformalar bozordagi axborot assimetriasini kamaytirib, tranzaksiya xarajatlarini pasaytirdi.

Uchinchi bosqich — intellektualashtirish bosqichi bo'lib, unda sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlar (Big Data), mashinaviy o'rganish va avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlari keng joriy etildi. Bu bosqichda iqtisodiy jarayonlar prognozlash, optimallashtirish va moslashuvchan boshqaruv mexanizmlari bilan boyitildi.

To'rtinchi bosqich — post-platforma bosqichi bo'lib, u markazlashgan platforma modellaridan voz kechib, ma'lumotlar egaligi va boshqaruvini decentralizatsiyalashga asoslangan ekotizimlar shakllanishi bilan tavsiflanadi. Ushbu bosqichda iqtisodiy subyektlar mustaqil, ammo o'zaro integratsiyalashgan tarzda faoliyat yuritadi.

Mazkur bosqichlarning har biri iqtisodiy munosabatlar xarakterini tubdan o'zgartirib, yangi biznes modellarining paydo bo'lishiga hamda iqtisodiy qiymat yaratish mexanizmlarining takomillashuviga olib keldi.

3. Platforma iqtisodiyotining cheklovlari va tizimli muammolari

Platforma iqtisodiyoti qisqa muddatda iqtisodiy samaradorlikni oshirish va bozor aloqalarini soddalashtirishga xizmat qilgan bo'lsa-da, uning uzoq muddatli

rivojlanishi bilan bog'liq qator tizimli cheklovlar mavjud. Ushbu cheklovlar raqamli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Birinchidan, monopoliyalashuv xavfi kuchaymoqda. Yirik raqamli platformalar tarmoqlanish effektlari hisobiga bozorning asosiy qismini egallab, raqobatchilar uchun kirish to'siqlarini oshirmoqda. Natijada bozor konsentratsiyasi ortib, erkin raqobat mexanizmlari susaymoqda.

Ikkinchidan, ma'lumotlar resurslarining markazlashuvi muammosi mavjud. Foydalanuvchilar tomonidan yaratiladigan katta hajmdagi ma'lumotlar platforma egalari tasarrufida jamlanib, iqtisodiy qiymat asosan ushbu subyektlar tomonidan o'zlashtirilmoqda. Bu holat ma'lumotlardan adolatli foydalanish va taqsimlash tamoyillariga zid keladi.

Uchinchidan, innovatsion to'siqlar yuzaga kelmoqda. Kichik va o'rta biznes subyektlari platformalarning qat'iy qoidalari va algoritmik talablari doirasida faoliyat yuritishga majbur bo'lib, mustaqil innovatsion yechimlarni joriy etish imkoniyatlari cheklanmoqda.

To'rtinchidan, algoritmik shaffoflikning pastligi iqtisodiy xavflarni kuchaytirmoqda. Platformalardagi qaror qabul qilish mexanizmlarining yopiq xarakterga ega bo'lishi bozor ishtirokchilari uchun noaniqlikni oshiradi hamda ishonch muhitini susaytiradi.

Mazkur muammolar platforma iqtisodiyotining institutsional chegaralarini namoyon etib, yangi, yanada moslashuvchan va adolatli iqtisodiy modelga ehtiyoj mavjudligini ko'rsatadi.

4. Post-platforma iqtisodiyoti konsepsiyasi

Post-platforma iqtisodiyoti — bu markazlashgan raqamli platformalar hukmronligidan voz kechib, federativ, modulli va decentralizatsiyalashgan tizimlar orqali iqtisodiy qiymat yaratishga asoslangan zamonaviy iqtisodiy modeldir. Ushbu yondashuvda iqtisodiy munosabatlar teng huquqli ishtirokchilar o'rtasida ochiq va shaffof mexanizmlar orqali amalga oshiriladi.

Post-platforma modeli platformalarning vositachilik rolini minimallashtirib, to'g'ridan-to'g'ri hamkorlik va ma'lumotlar almashuviga asoslanadi. Natijada iqtisodiy jarayonlar yanada moslashuvchan, barqaror va innovatsiyaga ochiq bo'ladi.

4.1. Ma'lumotlar suvereniteti

Ma'lumotlar suvereniteti post-platforma iqtisodiyotining fundamental tamoyillaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, foydalanuvchilar va tashkilotlar o'zlari yaratgan ma'lumotlarga to'liq egalik qiladi hamda ularni saqlash, qayta ishlash va ulashish shartlarini mustaqil ravishda belgilaydi. Bu esa ma'lumotlardan foydalanishda adolat, xavfsizlik va shaffoflikni ta'minlaydi.

4.2. Sun'iy intellektga asoslangan qaror qabul qilish

Post-platforma tizimlarida sun'iy intellekt texnologiyalari iqtisodiy jarayonlarni real vaqt rejimida tahlil qilib, talab va taklif muvozanatini ta'minlash, narxlarni optimallashtirish hamda resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bunday yondashuv inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytirib, qaror qabul qilish tezligi va aniqligini oshiradi.

4.3. Mikro-ekotizimlar va ularning integratsiyasi

Mikro-ekotizimlar post-platforma iqtisodiyotining muhim tarkibiy elementi bo'lib, ular kichik, mustaqil, ammo o'zaro integratsiyalashgan xizmatlar majmuasidan iboratdir. Ushbu ekotizimlar ochiq API, smart-kontraktlar va standartlashtirilgan protokollar orqali bir-biri bilan bog'lanib, yirik platformalarga muqobil bo'lgan moslashuvchan raqamli muhitni shakllantiradi.

5. Post-platforma modelining iqtisodiy samaradorligi

Post-platforma iqtisodiyoti modeli iqtisodiy jarayonlarni tashkil etishda samaradorlikni oshirishga xizmat qiluvchi bir qator ustunliklarga ega. Mazkur modelning asosiy iqtisodiy afzalliklari, avvalo, bozor mexanizmlarining moslashuvchanligi va resurslardan foydalanish samaradorligining ortishi bilan izohlanadi.

Birinchidan, tranzaksiya xarajatlarining kamayishi kuzatiladi. Markazlashgan platformalar o'rniga to'g'ridan-to'g'ri integratsiyalashgan raqamli tizimlar joriy etilishi vositachilik xarajatlarini qisqartiradi, axborot almashinuvi tezligini oshiradi hamda iqtisodiy operatsiyalarni amalga oshirish jarayonini soddalashtiradi.

Ikkinchidan, raqobat muhitining kengayishi ta'minlanadi. Post-platforma modeli kichik va o'rta biznes subyektlari uchun bozorga kirish to'siqlarini kamaytirib, yirik iqtisodiy subyektlar bilan teng sharoitlarda raqobatlashish imkoniyatini yaratadi. Bu esa bozorning monopoliyalashuvini cheklashga xizmat qiladi.

Uchinchidan, innovatsion faoliyatning jadallashuvi yuz beradi. Ochiq va modulli tizimlar innovatsion yechimlarni tezkor sinovdan o'tkazish va joriy etish imkonini berib, texnologik taraqqiyot sur'atini oshiradi.

To'rtinchidan, resurslardan optimal foydalanish imkoniyati kengayadi. Sun'iy intellekt va ma'lumotlarga asoslangan tahlil mexanizmlari ishlab chiqarish, logistika va xizmat ko'rsatish jarayonlarida resurslarni aniq rejalashtirish va samarali taqsimlashga xizmat qiladi.

6. Post-platforma iqtisodiyotining ijtimoiy va institutsional ta'siri

Post-platforma iqtisodiyoti nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki jamiyatning ijtimoiy va institutsional rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Mazkur model ijtimoiy adolatni mustahkamlash va raqamli tengsizlikni kamaytirishga xizmat qiladi.

Xususan, ma'lumotlar suvereniteti tamoyilining joriy etilishi orqali foydalanuvchilar va iqtisodiy subyektlarning raqamli resurslarga egalik huquqi kengayadi. Bu holat iqtisodiy munosabatlarda ishonch muhitini kuchaytiradi hamda raqamli bozorlarning inklyuzivligini ta'minlaydi.

Shuningdek, post-platforma iqtisodiyoti mehnat bozorida yangi kasblar va faoliyat yo'nalishlarining shakllanishiga zamin yaratadi. Jumladan, sun'iy intellekt operatorlari, ma'lumotlar tahlilchilari, raqamli ekotizim menejerlari kabi yangi mutaxassisliklar paydo bo'lmoqda. Bu esa inson kapitalining sifat jihatdan yangilanishiga olib keladi.

7. O'zbekiston sharoitida post-platforma modelini joriy etish imkoniyatlari

O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyot sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar post-platforma iqtisodiyoti modelini joriy etish uchun muayyan institutsional va texnologik asoslarni yaratmoqda. Raqamli hukumat tizimining rivojlanishi, elektron savdoning kengayishi va fintech sohasidagi innovatsiyalar mazkur modelni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Xususan, logistika tizimlarida ochiq ma'lumot almashinuvi mexanizmlarini joriy etish orqali yuk oqimlarini real vaqt rejimida monitoring qilish va boshqarish mumkin. Bu transport xarajatlarini kamaytirish va ta'minot zanjirlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Qishloq xo'jaligi sohasida sun'iy intellektga asoslangan prognozlash tizimlari hosildorlikni oshirish, bozor narxlarini bashorat qilish va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash imkonini beradi.

Davlat xizmatlarida modulli raqamli yechimlarni joriy etish esa boshqaruv jarayonlarini soddalashtirib, davlat va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning shaffofligini oshiradi.

8. Post-platforma modelining xatarlari va cheklovlari

Post-platforma iqtisodiyotining joriy etilishi bilan bog'liq qator xatarlar va cheklovlar ham mavjud bo'lib, ularni inobatga olish muhim ahamiyatga ega.

Birinchidan, normativ-huquqiy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi yangi raqamli munosabatlarni tartibga solishda muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Amaldagi qonunchilik ko'pincha markazlashgan platformalar modeliga moslashtirilgan.

Ikkinchidan, texnik standartlar va protokollar muammosi mavjud. Turli tizimlar o'rtasida integratsiyani ta'minlash uchun yagona texnologik standartlar talab etiladi.

Uchinchidan, kiberxavfsizlik tahdidlari kuchayadi. Markazlashmagan tizimlar xavfsizlikning yangi mexanizmlarini talab qiladi.

To'rtinchidan, malakali kadrlar yetishmasligi post-platforma modelini joriy etish jarayonini sekinlashtiruvchi omil hisoblanadi.

9. Tadqiqot natijalari va muhokama

Mazkur tadqiqot doirasida olib borilgan nazariy va konseptual tahlillar shuni ko'rsatadiki, post-platforma iqtisodiyoti modeli raqamli iqtisodiyotning mavjud cheklovlarini bartaraf etishga qaratilgan istiqbolli yondashuvlardan biri hisoblanadi. Xususan, OECD, Jahon banki hamda yetakchi ilmiy tadqiqot markazlarining ochiq ma'lumotlari va tahliliy hisobotlarida qayd etilishicha, markazlashgan raqamli platformalar ustuvor bo'lgan iqtisodiy tizimlarda bozor konsentratsiyasining oshishi, ma'lumotlar noteng taqsimlanishi va raqamli tengsizlikning kuchayishi kabi muammolar tobora dolzarblashib bormoqda.

Tadqiqot natijalari post-platforma modelining uzoq muddatli istiqbolda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur model sharoitida iqtisodiy qiymat yaratish jarayoni faqat yirik platformalar doirasida emas, balki kichik va o'rta iqtisodiy subyektlar, startaplar hamda hududiy bizneslar ishtirokida amalga oshiriladi. Bu esa raqamli bozorlarning adolatli va inklyuziv rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida aniqlanishicha, post-platforma iqtisodiyotining amaliy samaradorligi bir qator muhim omillarga bevosita bog'liq. Jumladan, institutsional qo'llab-quvvatlash darajasi, normativ-huquqiy bazaning moslashuvchanligi, raqamli infratuzilmaning rivojlanish darajasi hamda kadrlar salohiyati ushbu modelning muvaffaqiyatli joriy etilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ochiq manbalarda keltirilgan xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, post-platformaga yaqinlashuvchi tizimlar asosan davlat, xususiy sektor va ilmiy muassasalar o'rtasidagi samarali hamkorlik mavjud bo'lgan mamlakatlarda muvaffaqiyatli shakllanmoqda.

Natijada, post-platforma iqtisodiyoti konsepsiyasi nazariy jihatdan asoslangan bo'lib, uni amaliyotga tatbiq etish bosqichma-bosqich, institutsional islohotlar bilan uyg'un holda amalga oshirilishi lozimligi aniqlandi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, post-platforma iqtisodiyoti raqamli transformatsiya jarayonining mantiqiy, evolyutsion va muqarrar bosqichi sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur model markazlashgan platformalar hukmronligini cheklash, ma'lumotlar suverenitetini ta'minlash va iqtisodiy munosabatlarda adolat tamoyillarini kuchaytirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Post-platforma yondashuvi sharoitida ma'lumotlar strategik resurs sifatida ko'rilib, ulardan foydalanish jarayoni shaffof va teng huquqli mexanizmlar asosida tashkil etiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, post-platforma modeli iqtisodiy samaradorlikni oshirish, innovatsion faollikni rag'batlantirish hamda raqamli tengsizlikni kamaytirish imkonini beradi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun mazkur yondashuv raqamli iqtisodiyotga integratsiyalashuv jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi sharoitida post-platforma iqtisodiyotini joriy etish raqamli hukumat, ochiq ma'lumotlar siyosati va sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar bilan uyg'un holda amalga oshirilishi mumkin. Mazkur yondashuv milliy iqtisodiyotning global raqamli makondagi raqobatbardoshligini oshirish, hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish hamda innovatsion ekotizimni shakllantirish uchun muhim strategik asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tapscott, D. The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. McGraw-Hill.
2. Varian, H. Artificial Intelligence, Economics, and Industrial Organization. Journal of Economic Perspectives.
3. OECD. Data Governance and Digital Transformation. OECD Publishing.
4. OECD. The Digital Economy Outlook.
5. Jahon banki. Digital Development Overview (ochiq ma'lumotlar asosida).
6. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi rasmiy hisobotlari va ochiq statistik ma'lumotlari.